

Борисов Ігор Вячеславович

*кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник
НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку
НАПрН України*

Панасюк Каріна Сергіївна

*студентка Інституту підготовки юридичних кадрів для Служби
Безпеки України Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ОЦІНКА РИЗИКІВ ЯК ГОЛОВНА МЕТА ПРУДЕНЦІЙНОГО НАГЛЯДУ ЗА НЕБАНКІВСЬКИМИ ФІНАНСОВИМИ УСТАНОВАМИ

Дана робота присвячена дослідженню питань оцінки ризиків, які є головним інструментом пруденційного нагляду за діяльністю небанківських фінансових установ. Цей нагляд є складовою частиною загальної системи нагляду, що проводиться органами, які здійснюють державне регулювання ринків фінансових послуг, включаючи і ринок небанківських фінансових послуг.

Ключові слова: пруденційний нагляд, оцінка ризиків, небанківські фінансові установи, страхові компанії, недержавні пенсійні фонди, кредитні спілки.

Borysov Igor

*PhD, Senior Researcher of the Scientific and Research Institute
of Providing Legal Framework for the Innovative Development
of NALS of Ukraine*

Panasiuk Karina

*Student of Juridical Personnel Training Institute for the Security Service
of Ukraine of Yaroslav Mudryi National Law University*

RISK ASSESSMENT AS THE MAIN PURPOSE OF THE PRUDENTIAL SUPERVISION OF NON-BANKING FINANCIAL INSTITUTIONS

This work is devoted to the study of risk assessment, which is the main tool for prudential supervision of non-banking financial institutions. This supervision is an integral part of the overall oversight system pursued by government bodies regulating the financial services markets, including the non-banking financial services market.

Keywords: prudential supervision, risk assessment, non-banking financial institutions, insurance companies, non-state pension funds, credit unions.

Фінансова система є ключовою для ефективного функціонування економіки країни та її економічного розвитку. В сучасних умовах Україна прагне створити дієву фінансову систему, що зможе забезпечувати сталий економічний розвиток за рахунок ефективного перерозподілу фінансових ресурсів в економіці на основі розбудови повноцінного ринкового конкурентоспроможного середовища. В основу реформ вітчизняної фінансової системи закладаються міжнародні стандарти, зокрема Базельські методи нагляду «Основні принципи ефективного банківського нагляду» (1997 р.), які апробовані і використовуються більшістю країн світу.

Центром економічних інтересів держави, створюючи основу її фінансової системи, являються фінансові установи, діяльність яких повинна відповідати імперативним приписам, закріпленим в нормативних актах відносно їх правового статусу, що відбивають виключний характер господарської діяльності останніх. До вимог, які обов'язкові для дотримання на етапі створення та початку діяльності фінансової установи, відносяться вимоги до їх організаційно-правової форми, реєстраційні та ліцензійні. Вимоги, що висувуються до діяльності таких установ під час надання ними фі-

нансових послуг, спеціальне законодавство відносить вимоги щодо обліку та звітності; проведення аудиту; здійснення фінансового моніторингу; управління ризиками; інформаційного забезпечення. Не важко помітити, що таким чином законодавство передбачає необхідність дотримання фінансовою установою економічних (фінансових) нормативів з метою забезпечення власної стабільності та надійності [4, с. 87].

Одним із напрямків дієвого регулювання ринку фінансових послуг України (далі – РФП) є впровадження пруденційного нагляду. Згідно із Законом України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12.07.2001 р. № 2664-III (далі – Закон) пруденційний нагляд є складовою частиною загальної системи нагляду, що проводиться органами, які здійснюють державне регулювання РФП, і базується на регулярному проведенні оцінки загального фінансового стану фінансової установи, результатів діяльності системи та якості управління нею, дотриманні обов’язкових нормативів та інших показників і вимог, що обмежують ризики за операціями з фінансовими активами. Основними напрямками зазначеного нагляду є додержання встановлених критеріїв і нормативів щодо: ліквідності; капіталу та платоспроможності; прибутковості; якості активів і ризиковості операцій; якості систем управління та управлінського персоналу; додержання правил надання фінансових послуг (частини 1 та 2 ст. 29) [1, с. 27, 29].

Враховуючи те, що на РФП діють і небанківські фінансові установи, тобто юридичні особи, які відповідно до законодавства України не є банками, і надають одну або кілька фінансових послуг та внесені до Державного реєстру фінансових установ у порядку, встановленому законодавством України, Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг України Розпорядженням від 15.07.2010 р. № 585 було затверджено Концепцію запровадження пруденційного нагляду за небанківськими фінансовими установами (далі – Концепція) [3] та Програму розвитку системи пруденційного нагляду за небанківськими фінансовими установами.

Концепція розроблена з метою впровадження пруденційного нагляду за страховими компаніями, недержавними пенсійними фон-

дами та кредитними спілками. Орієнтиром для страхових компаній обрано систему принципів Директиви Європейського парламенту та Ради 2009/138/ЄС про початок і ведення діяльності у сфері страхування та перестраховування (далі – Solvency II), для кредитних установ – рекомендації Міжнародної асоціації кредитних спілок (WOCCU), а для пенсійних фондів – рекомендації Міжнародної асоціації органів нагляду за недержавними пенсійним фондами (IOPS) [2, с. 29]. Передбачається, що найкраща практика здійснення пруденційного нагляду за вказаними небанківськими фінансовими установами буде екстрапольована в подальшому на інші ринки небанківських фінансових послуг (далі – РНФП).

Основні цілі здійснення пруденційного нагляду це – захист інтересів споживачів фінансових послуг, запобігання настанню неплатоспроможності та забезпечення фінансової стійкості фінансових установ через застосування відповідних корегуючих заходів шляхом: виявлення підвищених ризиків в діяльності фінансових установ; контролю за платоспроможністю, ліквідністю та прибутковістю фінансової установи; мінімізація випадків банкрутства та системної кризи фінансових установ; прогнозування майбутніх фінансових результатів на основі звітів поточного періоду.

Причому учасники пруденційного нагляду підлягають обов'язковому звітуванню перед регулятором про дотримання ними необхідних показників. Несвоєчасне відображення і неможливість подання обов'язкової фінансової звітності, приховування істотних даних, неповнота звітності та інформативна закритість є приводом для накладання адміністративно-господарських санкцій.

Засоби пруденційного нагляду повинні сприяти оздоровленню та зміцненню РНФП за рахунок запобігання системних ризиків. Таким чином, впровадження пруденційного нагляду на РНФП впливає на формування системи оцінки ризиків у діяльності його учасників, запобігання виникненню системних ризиків і забезпечення стійкості та надійності в цілому РНФП.

Концепція передбачає основні етапи реалізації пруденційного нагляду відповідно до кожного суб'єкта небанківських фінансових установ. Згідно з Законом України «Про страхування» від

07.03.1996 р. № 85/96-ВР страхові організації створюються виключно як господарські товариства у формі акціонерних, повних, командитних товариств та товариств з додатковою відповідальністю. Для забезпечення фінансової стабільності страхової організації впродовж усього життєвого циклу останньої, починаючи з моменту створення, на рівні вказаного закону розроблені відповідні вимоги, а саме до мінімального розміру статутного фонду, до створення страхових резервів, які були б достатніми для майбутніх виплат страхових сум і страхових відшкодувань страхувальникам. Страховикам заборонено перевищувати фактичний запас платоспроможності над розрахунковим нормативним запасом платоспроможності. Ті ж страховики, які прийняли на себе страхові зобов'язання в обсягах, що перевищують можливість їх виконання за рахунок власних активів, повинні перестраховувати ризик виконання зазначених зобов'язань у перестраховиків.

Пруденційний нагляд передбачає підтримання належного рівня капіталу, а також наявність належної системи управління ризиками. Одним із інструментів оцінки ризиків є тести раннього попередження, за допомогою яких виокремлюються проблемні компанії для детального фінансового аналізу та своєчасного виявлення ризику настання неплатоспроможності. Такі тести включатимуть в себе коефіцієнтний аналіз ключових ризиків діяльності страховиків. Задля отримання ефективних та інформативних результатів тестів раннього попередження необхідною передумовою їх розробки і застосування є впевненість в адекватній оцінці активів та зобов'язань страховика в фінансовій і регуляторній звітності. Запровадження нагляду за страховими компаніями на основі оцінки ризиків здійснюється, як раніше вже було сказано відповідно до принципів Solvency II, суть яких полягає у зобов'язанні страховика мати наявні ресурси для покриття як мінімальних вимог до капіталу, так і вимог до капіталу щодо платоспроможності. Існують два рівні реагування на зниження розміру регулятивного капіталу. Розглянемо їх детальніше. Ці рівні встановлюються відповідно до мінімального розміру капіталу та вимог до капіталу щодо платоспроможності. Якщо зменшення розміру наявного регуляторного капіталу буде нижче другого рівня, то

регулятор має право застосувати заходи впливу, які будуть направлені на захист інтересів споживачів фінансових послуг. Політика управління ризиками і системи контролю ризиків мають відповідати складності, розмірам і природі бізнесу страховика, який встановлює відповідний допустимий рівень або межу ризиків щодо реальних джерел ризиків: система управління ризиками відстежує і контролює всі реальні ризики; страховики періодично повинні оцінювати ринкове середовище, в якому вони працюють, робити відповідні висновки щодо ризиків, які виникли та вживати належні заходи з подолання їх негативної дії.

Відповідно до Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення» від 09.07.2003 р. № 1057-IV (далі – Закон про НПЗ) недержавний пенсійний фонд (далі – НПФ) – це юридична особа, яка має статус неприбуткової організації (непідприємницького товариства), функціонує та провадить діяльність виключно з метою накопичення пенсійних внесків на користь учасників пенсійного фонду з подальшим управлінням пенсійними активами, а також здійснює пенсійні виплати учасникам зазначеного фонду (ч. 15 ст. 1) [5, с. 13–14].

Щодо оцінки ризиків недержаних пенсійних фондів, то державний регулятор несе відповідальність соціальної спрямованості, оскільки більшість ризиків, що пов'язані з результатами діяльності недержавних пенсійних фондів несуть не самі фінансові установи, а учасники таких фондів. Контроль на основі оцінки ризиків дає можливість регулятору сконцентрувати свої сили на тих напрямках, які найбільш піддаються ризикам, з метою запобігти й мінімізувати їх на ранніх стадіях. На регулятора покладається обов'язок забезпечення регуляторних вимог та інформування учасників пенсійних фондів про ризики, які вони несуть, а також відповідальність за вибір пенсійного фонду.

Ринок позичкового капіталу представлений в Україні не тільки банківськими установами, а й такими небанківськими фінансово-кредитними установами як кредитні спілки. Кредитна спілка – це неприбуткова організація, заснована фізичними особами, професійними спілками, їх об'єднаннями на кооперативних засадах із метою задоволення потреб її членів у взаємному кредитуванні та наданні

фінансових послуг за рахунок об'єднаних грошових внесків її членів (ч. 1 ст. 1 Закону України «Про кредитні спілки»). Виключним видом діяльності кредитної спілки є надання фінансових послуг, передбачених зазначеним законом, і віднесено до окремої категорії фінансових установ – кредитних, які мають право за рахунок залучених коштів надавати фінансові кредити на власний ризик.

При здійсненні діяльності кредитних спілок контролюються: дотримання критеріїв та нормативів платоспроможності, якості активів, ризиковості операцій та ліквідності для забезпечення стабільної діяльності фінансових установ; належний рівень всіх видів капіталу, продуктивних і непродуктивних активів кредитної спілки; дотримання порядку формування резерву забезпечення покриття втрат від неповернених позичок; дотримання критеріїв якості системи управління кредитної спілки [5, с. 12].

Питання оцінки ризиків кредитних спілок полягає у перегляді фінансових нормативів діяльності даних установ та впровадження дієвої системи оцінки ризиків. Пруденційний нагляд передбачає визначеність граничних значень фінансових коефіцієнтів, за умови недотримання яких нагляд за кредитною спілкою повинен носити індивідуальний характер. Одним із базисних інструментів оцінки ризиків є тести раннього попередження, основними завданнями яких є виокремлення проблемних установ і своєчасне виявлення ризику неплатоспроможності та неповернення кредитними спілками залучених коштів від фізичних осіб. Така оцінка ризиків включає в себе коефіцієнтний аналіз фінансової діяльності, а також якісні показники, що можуть призвести до погіршення фінансового стану такої кредитної спілки. З метою своєчасного реагування на зниження показників фінансового стану кредитної спілки, за результатами стрес-тестування, є доцільним залучення інституту рекомендацій, який при зниженні фінансової стійкості спілки, зможе надати державному регулятору можливість вживати до неї адекватних заходів реагування, для того щоб пом'якшити вплив фінансових ризиків у майбутньому.

Таким чином, при впровадженні системи пруденційного нагляду передбачена можливість індивідуального підходу до оцінки ризи-

ків окремих учасників ринку або їх активів. Причому відповідно до кожного окремого сегменту РНФП потрібно не тільки розробляти свою систему регулювання із врахуванням його специфіки, а й по різному застосовувати загальні критерії щодо ліквідності, капіталу та платоспроможності, прибутковості, якості активів і ризиковості операцій, якості систем управління та управлінського персоналу, додержання правил надання фінансових послуг, які встановлені на рівні законодавства. Для своєчасного виявлення системних ризиків потрібно створити автоматизовану систему обробки звітних даних установ і постійно її удосконалювати. Потрібно розробити методики ідентифікації і виміру системних ризиків на підставі використання інформації, що збирається. Постійний моніторинг та оцінка системних ризиків дасть змогу регулятору здійснити оперативне втручання у діяльність установ та запобігти ризику їх неплатоспроможності тощо.

Підсумовуючи вищевикладене, можна дійти висновку, що дієва та комплексна система оцінки ризиків є головним інструментом забезпечення ефективного функціонування пруденційного нагляду за небанківськими фінансовими установами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Глібко С. В., Шовкопляс Г. М., Ониськів І. О. Актуальні питання правового регулювання ринків фінансових послуг в Україні: монографія. Харків: Право, 2016. 186 с.
2. Шовкопляс Г. М. Господарсько-правове регулювання пруденційного нагляду. *Підприємництво, господарство і право*. 2014. № 1. С. 29–33.
3. Концепція запровадження пруденційного нагляду за небанківськими фінансовими установами від 15.07.2010 р. № 585. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr585486-10>.
4. Борисов І. В. Економіко-правові вимоги до фінансових установ як суб'єктів ринку фінансових послуг. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України: збірник наукових статей*. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2015. Вип. № 39. С. 82–100.
5. Борисов І. В. Організаційно-правові форми фінансових установ як учасників ринку фінансових послуг: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2016. 21 с.

REFERENCES

1. Hlibko, S. V., Shovkopliash, H. M., Onyskiv, I. O. (2016). Aktualni pytannia pravovoho rehuliuвання ryнкiv finansovykh posluh v Ukraini. Kh. : Pravo [In Ukrainian].
2. Shovkopliash, H. M. (2014). Hospodarsko-pravove rehuliuвання prudentsiinoho nahliadu. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo - Entrepreneurship, economy and law, 1*, 29-33 [In Ukrainian].
3. Kontseptsiiia zaprovadzhennia prudentsiinoho nahliadu za nebankivskymy finansovymy ustanovamy vid 15 lystopnia 2010 r. № 585. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr585486-10> [In Ukrainian].
4. Borysov, I. V. (2015). Ekonomiko-pravovi vymohy do finansovykh ustanov yak subiektiv ryнку finansovykh posluh. *Aktualni problemy vdoshkonalennia chynnoho zakonodavstva Ukrainy: zbirnyk naukovykh statei – Actual problems of improving the current legislation of Ukraine: a collection of scientific articles*. Ivano-Frankivsk: Prykarpatskyi natsionalnyi universytet imeni Vasylia Stefanyka, 39, 82–100 [In Ukrainian].
5. Borysov I. V. (2016). Orhanizatsiino-pravovi formy finansovykh ustanov yak uchasnykiv ryнку finansovykh posluh. *Extended abstract of candidates thesis*. Kharkiv [In Ukrainian].

Черкасов Олег Володимирович

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку

НАПрН України

Мамаєв Ілля

старший лаборант НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України

ПРОБЛЕМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

Наукова робота присвячена дослідженню проблем збереження та розвитку трудового потенціалу України. У доповіді приділяється увага визначенню терміну «трудова потенціал», аналізуються позитивні та деструктивні фактори, що впливають на його рівень. У світлі цього наводяться пропозиції щодо підвищення трудового потенціалу держави.